

# INDEKS KNJIGA

## RADOMAN KORDIĆ: ARHEOLOGIJA KNJIŽEVNOG DELA

Prosveta, Beograd, 1975.

Daleko bi bili od istine alko bi poverovali da je ovu knjigu moguće pročitati na iskap. Upravo obrnuto, ona traži da bude pažljivo savladana redak po red, zastajkujući, vraćajući se, obazrivo napredujući; ukratko, zahteva postupno čitanje koje će se ravnomerno rasprostirati i prodirati sve dublje i dublje, sve tačnije razumevajući njeno zgrusno izlaganje i rezultate koji se u njemu analitički obelodanjuju. Autor ne pati od preterane priučljivosti, i njegov rad je, zaista, jezička (a to znači terminološka) ekonomija visokog stila. Pun iznenađenja i izazova.

Reč je nesumnjivo o pionirskom radu kod nas, ukoliko izuzmemo neke tu i tamo bledunjave, potpuno zakasnele pokušaje čija je, po svemu sudeći, skrivena funkcija, i pored iskrenosti nastojanja, da dezinformišu o savremenim mogućnostima psihoanalize i njenih postupaka primenjenih na književnost, da ograniče otvorenu perspektivu psihoanalitičkog čitanja književnog teksta i onoga što ono doprinosi modernoj kritičkoj teoriji i praksi. Međutim, alko je reč o svetskim razmerama, Kordić ne polazi od ničega niti se kreće zemljištem, besputnim, kojim nijedna noga još nije kročila. Počev od samog Frojda koji je i sam analizovao izvestan broj književnih dela, danas imamo nebrojeno radova čija je tema ili postupak psihoanalitička interpretacija književnih i umetničkih dela. Najveću učestalost ovakvih pokušaja psihoanalitičkih doprinosa književnoj teoriji i kritici nalazimo pre svega u Francuskoj, a zatim u Nemačkoj i Italiji. Onim što je već postignuto u toj oblasti, čak alko ogroman talas psihoanalitičke kritike i minuo, dovoljno je jemstvo da će njen trag biti delotvoran i u budućoj sudbini i pustolovinama kritičkog čitanja umetničkog teksta. I upravo zbog toga, za dalji razvoj naše kritičke metodologije, pojava Kordićeve knjige je više nego značajna.

U *Arheologiji književnog dela* čitalac ima priliku da se najpre upozna sa sedam Kordićevih analiza pojedinih dela, izdavajući u njima određene dominantne analitičke ravni, autora kao što su Tomas Man, Ivo Andrić, Miroslav Krleža, Meša Selimović, Rastko Petrović i Vasko Popa. Osmi, poslednji tekst knjige jeste esej u kome autor izlaže osnovne punktove *psihoanalitičkog čitanja dela*, sa posebnim obzirom na njihov odnos prema estetici i njenim postupcima čitanja. Ključna postavka je da je psihoanalitičko čitanje istovremeno genetičko i strukturalno, spoljašnje i imanentno. Ono raskriva genezu dela, no i mrežu intenziteta koji u datom trenutku, kao dinamička struktura, žive u njemu i čine da je delo živo. Dakle, poreklo i oblik onog »sigurnosnog ventila« o kojem govori Mari Bonapart, glasovita autonka zamašnog psihoanalitičkog rada o Edgaru Alanu Pou: »Fantazmi želja (kao i sami snovi, umetnička dela predstavljaju za svoga tvorca — a potom i za one koji u njima uživaju — neku vrstu sigurnosnog ventila koji se otvara onda kada pritisak potisnutih nagona postane suviše snažan.« I postupak analitičkog čitanja upravo se sastoji u tome da u onome što je naizgled neorganizovano i nemotivisano u delu, analitičkim rasklapanjem, u detalju, i zatim re-

konstrukcijom otkrije u tekstu jednu dublju organizaciju i motivaciju čija prisutnost u jeziku teksta čini od njega upečatljivi čin jedne elementarne, afektivne, erogene namerre pisca. Cilj je pomoću manifestnog sadržaja teksta pokazati njegov skriveni, latentni smisao, pročitati nečitljivi tekst u tekstu, razumeti i protumačiti libidinalnu belinu pod tekstom, prostor koga je tekst, kao mesto dramskog sukoba želje i zabrane, erosa i nagona smrti, jednostavno samo maska.

Od šest postojećih glavnih struja u psihoanalitičkom istraživanju književnosti i umetnosti (izuzimajući dve koje slede Sartrovu egzistencijalnu psihoanalizu i Bašlarovu »psihoanalizu« praelementarne imaginacije) kod Kordića, kao postulate, nailazimo na kombinovano preplitanje četiri:

1 — Teorija književnog prostora kao homolognog prostora nesvesnog;

2 — Čitanje dela kao izraza nagonske strukture (autora ili ličnosti, subjekta u delu), naime dela kao simptoma;

3 — Čitanje koje se rukovodi teorijom sublimacije, teorijom čija je najčešća verzija teorija procesa individualizacije; i

4 — Interpretacija književnog ili umetničkog stvaralaštva kao procesa interiorizovanja objekta i eksteriorizovanja fantazma u neki prazni prostor.

Upravo ovo značajko kombinovanje omogućava, ponajčešće, Kordiću uspeh, naime valjane i ubedljive rezultate u njegovom interpretiranju.

Konačno, zašto baš *arheologija*? Prvu referenciju za poređenje psihoanalize i arheologije dao je već Froid u svom radu *Nelagoda u civilizaciji*. Psihoanalitičar od delova pojavnog sadržaja teksta treba da konstruiše, još bolje: rekonstruiše jedno potisnuto, zaboravljeno, nikada linearno vreme stvaraoča investirano u tekst. Zadatak arheologa je podudaran: on iskopava delove i rekonstruiše jednu razorenu prošlost. I jednom i drugom je predmet izgubljeno sećanje. S tim što je psihoanalitičar u prednosti; on raspolaže svim mogućim delovima, dok arheologu nedostaju upravo oni najvažniji. U svakom slučaju, arheologija je pravi i dalekosežan metaforičan izraz za ono što pokušava psihoanaliza kada je reč o književnom delu.

Jovica Acin

## IGOR MANDIĆ: »NJEŽNO SRCE«, POLEMIKE

»Znanje«, Zagreb, 1975.

Ako Mandić u svojim polemičkim (i kritičkim) osvrtima vrši česta upoređenja artistskih ostvarenja s gastronomskim specijalitetima, onda bi tako mogli početi recenziju i o njegovoj najnovijoj knjizi (polemika) »Nježno srce«: »Neke knjige treba okusiti, druge progutati, a samo neke sažvakati i probaviti« (Bacon). Isčitavanje ove knjige svakako pruža užitak, ali koliko će je tko probaviti poglavito ovisi o osobnom želudcu (dijetalci će, recimo, svakako loše proći). Radi se naime o žestokoj, pravoj (duhovnoj) hrani s jakim začimima.

U svojoj knjizi polemika »Nježno srce« Igor Mandić, neumorni analitičar podmetaljki u našoj kulturi, kritičar s mitraljeskom paljbom na zastarjele i paradno koreografske mete života, polemičar oštra jezika i bez samilosti za one koji u svojoj nemoćnosti samo cmizdre, feljtonista svoga vremena i komentator svega i svačega, oporbenjački se postavlja naspram gluposti, jalovosti, neradinosti, budalaština, fanatizma, dogmatizma, etatizma, provincijalizma, klerikalizma i birokratizma svih fela.

Sam Mandić u predgovoru svojoj knjizi govori: »Polemika je pogled na svijet. Ona je očitovanje izvorne egzistencije nabrušenosti, neka vrsta duhovne naježenosti koja se ratoborno postavlja prema svemu što je okružuje«. Dalje Mandić kaže: »Polemika je izbor bez ostatka, pohod u koji se polazi jednom zauvijek, odmah na početku spaliv-

ši sve brodove za eventualni uzmak«, jer polemičar ako to jeste osuđen je da bude »ujedalo, zabadalo, kavgadžija, zanovijetalo, pa i spadalo«.

Naviknuti na postojeće mi često melagodno prihvaćamo novo, najčešće tako prežvačuci neko prošlo, provjereno vrijeme, a ne živeći puninom svoju suvremenicu. Otud nesporazumi s onima koji vatreno zagovaraju svakidašnjicu i koji sve prošle, kao i sve moguće buduće odnose svode u njene koordinate. Povijesna je uostalom činjenica da svako vrijeme nastoji i stvara svoju civilizaciju, bez obzira koliko cijenila ona ili osporavala prošle. Imati kritičku svijest znači suprostaviti svoje ja ostalima, razlikujući se od drugih, ali ne samo poradi sama sebe, već pred javnošću i za nju, rasuđujući o činjenicama i o događajima kao o vrijednostima koje pokreću ili koče jednu kulturu i kulturu uopće. Mandić upravo to uveliko radi. Ilustrirajmo to primjerom: on je gotovo prvi kod nas shvatio i javno iznio činjenicu kako žurnalizam postaje književnost našeg vremena. On u ime takve književnosti (kad je o njoj riječ) i neprestanice polemizira. On, nadalje, polemizira s brundalima i idiličarima, stjegonošama i bojovnicima, papirnatim zmajevima svih bivših kultura, a u ime jedne nove, otvorene, pristupačne, jasne i dostupne kulture za široke mase. Mandić se nesmiljeno, iz teksta u tekst, okomljuje na pompoznojake i elitističke trubuozorce, koji sami za sebe, osjetljivi poput mimozica, ispisuju tone papira s nerazumljivim i nečitkim tekstovima. Ove polemike, koje djeluju kao pravi spektakli pisanja, uperene su protiv svega što je mađioničarsko i pelivansko, što je prošlo, neživo i prežvakano, a za sadašnje je, masovno i vullkansko.

Poradi svega navedenog, poradi Mandićeva jezika, njegova osobena stila i duhovitosti, ova se knjiga čita s užitkom i bez odlaganja.

Tomislav Marijan Bilosnić

## VLADA UROŠEVIĆ: »GNJUREĆE ZVONO«

»Kultura«, Skoplje, 1975. god.

Za pesnika Vladu Uroševića san je neiscrpni inspirativni izvor, san nema dna, nema kraja, sanjati nikada nije dosadno. Ovaj nas pesnik neprestano obogaćuje svojim pohodima, svojim šetnjama kroz panoptičke čarobne predele te »druge realnosti« čoveka. San je nepredvidiv. San je neponovljiv. Neverovatno je težak za tumačenje. Zbog toga je iznenađujući, veoma zanimljiv. Znači: uvek daje šanse za nešto novo. Novo u doživljavanju, novo u pristupu, u izrazu. Za pesnika kakav je Vlada Urošević, koji svoje »mesto pod suncem« dosledno traži pre svega u eksperimentisanju, san i sanjanje su zaista najbolji i najzahvalniji prostor. U njemu se on oseća neograničeno slobodnim u pogledu svojih neobičnih istraživanja.

Još uvek u nama glasno odjekuju pesme iz ciklusa »Tumač snova« i »Prednosti sna« iz prethodne zbirke pesama Vlade Uroševića »Zvezdane terazije« (1973. g.) koje, čini nam se, predstavljaju najneposredniju inauguraciju u svetu koji je dominantno naseljen u »Gnjurećem zvonu«. Neke stihove tih pesama čak primamo kao nekalkvu »programsku« poruku:

»San je ključ dubina«  
(»Rudnici sanjalica«)

»Buđenje ih zaključava,  
san im otvara slobodu«  
(»Sloboda sanjalica«)

Ukoliko želimo da budemo sasvim precizni, onda ćemo »praideju« za »Gnjureće zvonu« najkonkretnije otkriti u pesmi »Plovidba sanjalica« iz »Zvezdane terazije«:

»Sanjalice — to su oni  
koji sporo ka dnu tonu.  
Onaj koji u dubinama spava  
ima u sluhu podvodna zvana«.